

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Усеукраїнський семінар для суддів
окружних та апеляційних адміністративних
судів “Практика вирішення публічно-
правових спорів щодо реалізації
соціальних прав особи”

5 квітня 2024 року

Спори в соціальній сфері: процесуальні аспекти

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Питання для обговорення

1. Процесуальне правонаступництво на стадії виконання судового рішення
2. Накладення штрафу на керівника суб`єкта владних повноважень, відповідального за виконання судового рішення
3. Зміна способу виконання судового рішення у спорах, пов'язаних у соціальним захистом фізичної особи
4. Зловживання процесуальними правами у формі «штучного» оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку
5. Використання помилкових стандартів доказування з боку суб'єкта владних повноважень у спорах, пов'язаних у соціальним захистом фізичної особи

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

До Верховного Суду звернулася фізична особа (заявник) з касаційною скаргою на рішення судів першої та апеляційної інстанцій, які відмовили у задоволенні заяви про заміну стягувача у виконавчому листі.

У цій справі суд першої інстанції рішенням, яке набрало законної сили, задовольнив позов особи (позивачка) та зобов'язав ПФУ здійснити позивачці нарахування та виплату пенсії за відповідний період.

Разом з тим, на етапі виконання цього судового рішення позивачка померла, з огляду на що заявник звернувся до суду першої інстанції у порядку статті 379 КАС України із заявою про заміну стягувача у виконавчому листі. Заявник зазначив, що є спадкоємцем позивачки, а тому вважав, що на підставі частини четвертої статті 379 КАС України він має бути зазначений у виконавчому листі як стягувач.

Суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи у задоволенні заяви про заміну стягувача у виконавчому листі, керувалися тим, що відповідно до свідоцтва про право на спадщину за законом до складу спадщини не включені недоотримані суми пенсії.

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

Верховний Суд лише частково погодився з висновками судів попередніх інстанцій, залишив без змін резолютивну частину рішень, але змінив їх мотиви.

Суд, виходячи з положень статті 1227 ЦК України, а також законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», зробив висновок, що виплата суми пенсії, яка не була одержана за життя пенсіонера, за загальним правилом, здійснюється у позасудовому порядку (добровільно) органами Пенсійного фонду України членам сім'ї, особам, які проживали разом з пенсіонером на день його смерті, особам, що знаходилися на його утриманні, які звернулися із відповідною заявою протягом 6 місяців з дня смерті пенсіонера.

У разі відсутності членів сім'ї або в разі незвернення ними за виплатою вказаної суми в межах цього строку суми пенсій, призначених, зокрема, за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», можуть входити до складу спадщини. Сума пенсії, яка не була одержана за життя пенсіонера охоплює собою всю суму заборгованості Пенсійного фонду України, у тому числі, кошти, які нараховані на виконання рішення суду, але невиплачені.

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

На підставі аналізу статей 52 та 379 КАС України, а також Закону України «Про виконавче провадження» Суд зазначив, що процесуальне правонаступництво завжди пов'язане з участю особи як сторони у справі у судовому процесі, в тому числі, у процесі виконання рішення суду. Заміна сторони у виконавчому провадженні новою особою пов'язана з можливістю участі такої особи саме в уже відкритому/триваючому виконавчому провадженні.

До того ж, Суд врахував судову практику, відповідно до якої судові рішення, на підставі яких в органу пенсійного фонду виникає обов'язок провести доплату до пенсії, заявника не стосуються. Тому звернення із заявами про заміну стягувача правонаступником у цих виконавчих провадженнях після їх закінчення не призведе до захисту порушеного права позивача.

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

Тільки у змагальному судовому процесі, суд відповідної юрисдикції має можливість, зокрема, встановити необхідні для вирішення спору щодо виплати недоотриманої за життя суми пенсії, фактичні обставини, зокрема:

1. поточну суму заборгованості органу пенсійного фонду, яка виникла, зокрема, у зв'язку з невиконанням рішення суду за життя пенсіонера, шляхом витребування в органу пенсійного фонду відповідної довідки із зазначенням конкретної суми, яка залишилася невиплаченою;
2. статус позивача у справі щодо стягнення недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю пенсіонера (член сім'ї/особа, що перебувала на утриманні померлого пенсіонера/спадкоємець);
3. наявність інших осіб з аналогічним статусом, які також претендують/мають право на отримання недоодержаної пенсії у зв'язку зі смертю пенсіонера;
4. дату звернення позивача із заявою до пенсійного фонду про виплату недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю пенсіонера;
5. подання позивачем всіх необхідних документів, передбачених Порядками № 22-1, № 3-1 (в залежності від положень, за якими призначалася пенсія особі, яка померла);
6. процедури, за якої в особи виникло відповідне право (суд має встановити, в якому порядку особа звернулася за недоотриманою пенсією у зв'язку зі смертю пенсіонера – як член сім'ї, який проживав разом із пенсіонером на день його смерті/особа, яка перебувала на його утриманні або як спадкоємець).

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

Верховний Суд наголосив, що вказане процесуальне питання, у випадку відмови органу пенсійного фонду у позасудовому порядку (добровільно) здійснити виплату суми недоплаченої пенсії, не може бути вирішене за правилами статей 52, 379 КАС України, тобто з використанням інституту процесуального правонаступництва або заміни сторони виконавчого провадження.

Особливість пенсійних (публічно-правових) відносин у сфері соціального захисту між конкретною особою та Пенсійним фондом України полягає в тому, що вони нерозривно пов'язані з особою пенсіонера, а відтак після смерті цієї особи зобов'язання Пенсійного фонду України, за загальним правилом, не можуть бути об'єктом спадкування та виплат на майбутнє його спадкоємцям.

Водночас, недоотримана, у зв'язку зі смертю пенсіонера, сума пенсії, на яку він мав право, виплачується, зокрема, в порядку Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також у порядку Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (для категорії пенсіонерів-військовослужбовців).

Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 року у справі № 640/21223/20

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу ГУ ПФУ на ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного адміністративного суду, якими визнано ГУ ПФУ таким, що не подало звіт про виконання рішення суду у цій справі без поважних причин та не підтвердило виконання рішення суду у повному обсязі, а також накладено на начальника ГУ ПФУ штраф у розмірі 50 000 гривень.

У цій справі рішенням суду першої інстанції, що набрало законної сили, частково задоволено адміністративний позов фізичної особи, а саме – визнано протиправними дії ГУ ПФУ щодо зменшення позивачу основного розміру пенсії під час перерахунку пенсії з 76% сум грошового забезпечення до 70% сум грошового забезпечення; визнано протиправною відмову ГУ ПФУ щодо непроведення позивачу перерахунку основного розміру пенсії, виходячи з 76% сум грошового забезпечення, та зобов'язано ГУ ПФУ провести позивачу відповідний перерахунок пенсії та здійснити її виплату.

Ухвалою суду встановлено судовий контроль за виконанням вищезазначеного судового рішення, яким ГУ ПФУ встановлено строк для подання суду звіту про виконання вказаного судового рішення – протягом одного календарного місяця з дати отримання копії даної ухвали; покладено обов'язок виконання даної ухвали у зазначеній вище частині на керівника ГУ ПФУ (особу, що виконує його обов'язки).

Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 року у справі № 640/21223/20

Переглядаючи ці рішення у касаційному порядку, Верховний Суд частково погодився з доводами скаржника та скасував оскаржувані судові рішення у частині, що стосується накладення штрафу на керівника ГУ ПФУ, в іншій частині залишив судові рішення без змін.

Суд виходив з того, що обов'язковість виконання судового рішення є важливою складовою права особи на справедливий суд, що гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та однією з основних засад судочинства, визначених статтею 129-1 Конституції України, а також статтями 14 та 370 КАС України.

Верховний Суд врахував, що з метою забезпечення виконання судового рішення статтею 382 КАС України передбачено, зокрема, дві форми судового контролю за виконанням судового рішення:

- 1) зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання рішення суду;
- 2) накладення на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штрафу в сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 року у справі № 640/21223/20

Судами можуть бути вжиті заходи реагування у зв'язку із невиконанням судових рішень в адміністративних справах у формі встановлення нового строку для подачі звіту та накладення штрафу на особу, відповідальну за виконання рішення суду. При цьому для прийняття судом звіту суб'єкта владних повноважень необхідним є встановлення виконання відповідним суб'єктом судового рішення у повному обсязі та у спосіб, визначений таким рішенням.

Відповідно до частини четвертої статті 382 КАС України питання про накладення штрафу вирішується за клопотанням позивача або за ініціативою судді **у судовому засіданні з повідомленням сторін**. Неприбуття у судові засідання сторін, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду цього питання.

Водночас, у матеріалах справи відсутні докази того, що суд першої інстанції приймав рішення про призначення справи про накладення штрафу на начальника ГУ ПФУ до розгляду у судовому засіданні із повідомленням сторін або всі сторони подавали до суду клопотання про розгляд вказаного питання без їх участі.

Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 року у справі № 640/21223/20

Розглянувши питання про накладення штрафу на начальника ГУ ПФУ у письмовому порядку без повідомлення сторін, суд порушив імперативні вимоги частини четвертої статті 382 КАС України та позбавив начальника ГУ ПФУ права подати усні та письмові пояснення щодо наявності підстав накладення штрафу, а також відповідні докази, які могли бути враховані вказаним судом під час вирішення питання про наявність підстав для накладення штрафу на керівника суб`єкта владних повноважень.

На цій підставі Верховний Суд дійшов висновку про обґрунтованість доводів касаційної скарги щодо неправильного застосування судами попередніх інстанцій статті 382 КАС України та про незаконність оскаржуваних судових рішень у частині накладення штрафу на начальника ГУ ПФУ.

Верховний Суд також звернув увагу на необхідність врахування у цій справі напрацьованих ЄСПЛ критеріїв наявності звинувачень кримінального характеру, широко відомих як «критерії Енгеля» (рішення ЄСПЛ у справі «Engel and others v. Netherlands», заява № 5100/71), які передбачають необхідність врахування судами: кваліфікації правопорушення згідно з національним законодавством, характеру правопорушення та суворості покарання, якому обвинувачений ризикує бути підданий.

Постанова Верховного Суду від 8 вересня 2023 року у справі № 640/21223/20

Як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України у рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, згідно з положеннями статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку (пункт 1); винятки з цього права можуть поширюватися на правопорушення, визначені законом як незначні (пункт 2).

ЄСПЛ у своїх рішеннях вказав, що термін "кримінальне правопорушення", що міститься у статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції, має автономне значення і охоплює суворі за своїми наслідками види адміністративних стягнень, до яких належать адміністративний арешт та значні адміністративні штрафи.

З огляду на зазначені критерії, а також вид та суворість покарання стосовно фізичної особи керівника ГУ ПФУ (штраф у розмірі 50 000 гривень), Суд вказав на необхідність застосування у такій категорії справ при визначенні виду та форми адміністративної відповідальності максимальних стандартів доказування, гарантуючи конституційні принципи рівності та змагальності.

Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу ГУ ПФУ на ухвалу суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції, якими задоволено заяву державного виконавця про зміну способу виконання судового рішення, а саме – рішення окружного адміністративного суду у справі за позовом фізичної особи до ГУ ПФУ про визнання протиправними дії та зобов'язання виплатити заборгованість по пенсії.

Після відкриття виконавчого провадження до суду звернувся державний виконавець із заявою про зміну способу виконання судового рішення.

Задовольняючи цю заяву, зокрема шляхом зміни способу виконання судового рішення зі способу: «зобов'язати ГУ ПФУ виплатити заборгованість по пенсії», на спосіб: «стягнути з ГУ ПФУ на користь позивача невиплачену заборгованість по пенсії за встановлений період», суди першої та апеляційної інстанцій виходили з того, що суд не здійснює вихід за межі заявлених вимог та не вирішує питання, яке не було предметом дослідження при розгляді справи, а лише конкретизує спосіб виконання рішення суду шляхом стягнення заборгованості.

Встановлення такого способу виконання, за висновком судів попередніх інстанцій, направлено на своєчасне та повне виконання судового рішення, а також відповідає вимогам Конституції України та спеціального законодавства.

Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18

Верховний Суд не погодився із такими висновками судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу ГУ ПФУ задовольнив, рішення судів попередніх інстанцій скасував та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні заяви державного виконавця про зміну способу виконання судового рішення.

Суд врахував положення статті 129-1 Конституції України, відповідно до якої судові рішення є обов'язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку; контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Зі змісту резолютивної частини судового рішення у цій справі Суд встановив, що це судові рішення має зобов'язальний характер, однак судом першої інстанції при розгляді вказаної справи не вирішувалися позовні вимоги майнового характеру щодо стягнення певної суми коштів і, як наслідок, не перевірялася правильність нарахування заборгованості по пенсії позивачу.

Зобов'язання відповідача вчинити певні дії зі сплати заборгованості по пенсії і стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень певного розміру грошових коштів за конкретний період є різними за своєю суттю способами захисту прав та інтересів позивача, які обираються позивачем при поданні позову, а судом при ухваленні рішення.

Змінивши спосіб виконання цього рішення із зобов'язання ГУ ПФУ здійснити виплату заборгованості по пенсії на стягнення з ГУ ПФУ конкретної суми цієї заборгованості, суди, фактично, змінили рішення по суті з виходом при цьому за межі позовних вимог та вирішили питання, яке не було предметом дослідження судом при розгляді справи по суті, що не передбачено статтею 378 КАС України.

Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18

У справі встановлено, що способом відновлення порушеного права позивача судом обрано зобов'язання ГУ ПФУ вчинити певні дії, а стягнення конкретних сум невикпаченої пенсії не було предметом позовних вимог та способом відновлення порушених прав.

Верховний Суд зробив висновок про неможливість зміни способу та порядку виконання рішення суду у спосіб, який просив державний виконавець, оскільки це, фактично, змінює зміст резолютивної частини судового рішення у цій справі.

При цьому Суд зазначив, що грошові кошти у вигляді заборгованості по пенсії, які належать стягувачу за судовим рішенням, не є власністю ГУ ПФУ та не знаходяться на його рахунках. Тому виконання судового рішення у повному обсязі можливе лише за наявності відповідного бюджетного призначення за рахунок Державного бюджету України та відповідно до Порядку виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), не виплачених за період до місяця відновлення їх виплати, внутрішньо переміщеним особам та особам, які відмовилися відповідно до пункту 1 частини першої статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи і зареєстрували місце проживання та постійно проживають на контрольованій Україною території, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2021 року № 1165.

Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18

Водночас стягнення з суб`єкта владних повноважень (територіального органу Пенсійного фонду України) коштів, які знаходяться на його рахунках але призначені для іншої мети, можуть поставити під загрозу функціонування такого суб`єкта владних повноважень, виконання покладених на нього функцій та, відповідно, нанести шкоду необмеженій кількості осіб.

З огляду на викладене, враховуючи те, що фактично єдиною причиною, яка ускладнює виконання рішення суду, є неналежне фінансування Державою витрат по виплаті пенсії, Суд дійшов висновку про безпідставність аргументів державного виконавця, наведених в його заяві про наявність правових підстав для зміни способу та порядку виконання рішення суду у цій справі.

При цьому Верховний Суд погодився з тим, що право особи, тобто стягувача, на здійснення виплати заборгованості по пенсії не може ставитися в залежність від бюджетних асигнувань, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування не можуть посилатися на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов`язань. У той же час, у спірному випадку йдеться не про право особи на такі виплати, а про правові підстави для зміни способу і порядку виконання судового рішення. Суд наголосив, що зміна способу і порядку виконання рішення суду, у такому випадку, не захищає право позивача на отримання сум заборгованості по пенсії, яка фактично може бути виплачена за наявності відповідних бюджетних асигнувань.

Постанова Верховного Суду від 24 липня 2023 року у справі № 420/6671/18

Суд також звернув увагу на те, що згідно зі статтею 95 Конституції України бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства; виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків; держава прагне до збалансованості бюджету України.

КАС України передбачені додаткові процесуальні механізми, які спрямовані на гарантування реалізації положень статті 129-1 Конституції України, згідно з якими судові рішення є обов'язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку; контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у порядку статей 382, 383 КАС України.

Окрема ухвала Верховного Суду від 23 червня 2023 року у справі № 440/7433/21

У провадженні Верховного Суду перебувала справа за позовом фізичної особи до ГУ ПФУ про визнання протиправними та незаконними дій щодо відмови у нарахуванні пенсії за вислугу років відповідно до статті 50-1 Закону України «Про прокуратуру» без обмеження максимального розміру.

Не погодившись із рішенням суду першої інстанції про задоволення позову, ГУ ПФУ подало апеляційну скаргу, проте апеляційний адміністративний суд своєю ухвалою відмовив у відкритті апеляційного провадження на підставі частини другої статті 299 КАС України з огляду на те, що суб`єкт владних повноважень звернувся з апеляційною скаргою після спливу одного року після складення повного тексту судового рішення.

Переглядаючи ухвалу апеляційного адміністративного суду у касаційному порядку, Верховний Суд встановив, що скаржник - суб`єкт владних повноважень звернувся з апеляційною скаргою після спливу одного року з моменту складення повного тексту рішення суду першої інстанції; про розгляд справи відповідачу було відомо; копія судового рішення ним отримана в день його прийняття.

Враховуючи зазначене, Суд погодився з ухвалою суду апеляційної інстанції та залишив касаційну скаргу ГУ ПФУ без задоволення, а оскаржувану ухвалу без змін, проте наголосив, що такі дії ГУ ПФУ мають ознаки зловживання процесуальними правами.

Окрема ухвала Верховного Суду від 23 червня 2023 року у справі № 440/7433/21

Верховний Суд застосував положення пункту 1 частини другої статті 45 КАС України, відповідно до якого до проявів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві належить подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, подання клопотання для вирішення питання, яке вже вирішено судом, заявлено безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи.

Також Суд звернув увагу, що у частині другій статті 45 КАС України наведений перелік дій, що можуть бути визнані судом зловживанням процесуальними правами, який, однак, не є вичерпним, оскільки суд може визнати таким зловживанням також інші дії, які мають відповідну спрямованість і характер. При цьому вирішення питання про наявність чи відсутність факту зловживання віднесено на розсуд суду, що розглядає справу.

Верховний Суд врахував, що суспільна небезпека зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві полягає у тому, що дії (бездіяльність), які становлять зміст такого зловживання правом, спричиняють настання негативних наслідків, що можуть проявлятися для учасників справи у недосягненні судом завдань адміністративного судочинства, визначених у частині першій статті 2 КАС України, та для суду та усієї судової системи - у зниженні рівня довіри до судової гілки влади, у поставленні під сумнів професійності та авторитету суддів. Крім того, зловживання процесуальними правами може мати безпосередній вплив на збільшення бюджетних витрат на судову систему.

Окрема ухвала Верховного Суду від 23 червня 2023 року у справі № 440/7433/21

Основне призначення Верховного Суду як найвищої судової установи в Україні - це насамперед, у межах касаційного провадження конкретної справи сформулювати обґрунтовану правову позицію щодо застосування надалі всіма судами певної норми матеріального права або дотримання норми процесуального права і таким чином, спрямувати судову практику в єдине та узгоджене правозастосування (вказати напрям, у якому у майбутньому слід здійснювати вибір та застосування конкретної норми права).

На цій підставі Суд дійшов висновку, що ГУ ПФУ грубо порушено свої процесуальні обов'язки щодо виконання процесуальних дій у встановлені строки, що призвело до безпідставного затягування розгляду справи та у подальшому - постановлені ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження.

З огляду на вищезазначене, Верховний Суд сформулював висновок, відповідно до якого у разі встановлення безумовних фактів зловживання сторонами або їх представниками процесуальними правами суди зобов'язані вживати заходів, спрямованих на попередження та/або протидію такому зловживанню, що зумовлено, зокрема, необхідністю: а) захисту процесуальних прав інших сторін, зокрема, щодо розгляду та вирішення справ у «розумні строки»; б) дотримання всіма учасниками справи обов'язку виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; в) захисту довіри до суду, професійності та авторитету суддів; г) добросовісного виконання учасниками судового процесу всіх процесуальних обов'язків, визначених законом або судом. Водночас учасники справи також можуть займати активну позицію щодо інформування суду про виявлені випадки зловживання процесуальними правами іншими учасниками з викладенням відповідних мотивів і наданням доказів.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2022 року у справі № 560/3734/22

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичної особи до органів ПФУ про визнання відмови протиправною та зобов'язання вчинити певні дії.

Суть спірних правовідносин у цій справі полягала у тому, що органи ПФУ відмовили позивачу у призначенні пенсії за віком у зв'язку із недостатністю, на їхню думку, страхового стажу, необхідного для призначення такої пенсії. Причиною недостатності страхового стажу виявилось неврахування окремих періодів роботи позивача у Республіці Молдова, які були підтверджені довідкою про заробітну плату. Орган ПФУ вказав на недопустимість такої довідки, оскільки вона не підтверджена первинними документами, що суперечить вимогам статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Крім того, відповідач зазначив, що печатка та штамп не містять перекладу на українську мову. У подальшому органом ПФУ, для підтвердження відповідності довідки про заробітну плату первинним документам направлено запит у Республіку Молдова, однак відповідь з Національної Каси Соціального Страхування Республіки Молдова щодо підтвердження періоду роботи до Головного управління не надходила.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2022 року у справі № 560/3734/22

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили, виходячи з того, що оскільки від Національної Каси Соціального Страхування Республіки Молдова не надходило жодних відомостей, а відповідачем не надано жодних доказів щодо розбіжностей з довідкою, то такі відомості згідно довідки слід вважати достовірними. Також суди зазначили, що сама по собі відсутність відповіді від Національної Каси Соціального Страхування Республіки Молдова на поданий відповідачем запит щодо підтвердження даних, вказаних у довідці, не є підставою для неврахування страхового стажу позивача, оскільки вказана довідка містить усі необхідні реквізити, передбачені Порядком підтвердження наявного трудового стажу за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затвердженим Постановою КМУ від 12 серпня 1993 року № 637.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, касаційну скаргу органу ПФУ залишив без задоволення, а судові рішення – без змін.

На підставі аналізу положень статті 3 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, статей 1, 5 та 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Суд нагадав, що, за загальним правилом, право на призначення (перерахунок, поновлення) пенсії мають громадяни України незалежно від місця проживання та іноземці і особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, на умовах та порядку, передбачених законодавством або міждержавними угодами.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2022 року у справі № 560/3734/22

Суд врахував, що відповідно до статті 1 Угоди, яка підписана Україною 13 березня 1992 року, пенсійне забезпечення громадян держав - учасниць цієї Угоди і членів їх сімей здійснюється згідно з законодавством держави, на території якої вони проживають. Отже, на громадян, які працювали на територіях інших держав учасниць Співдружності Незалежних Держав, що приєднались до вказаної Угоди, розповсюджувалась дія нормативних актів приймаючої Держави в галузі пенсійного забезпечення, у тому числі тих, які визначали порядок зарахування трудового стажу, його пільгового обчислення.

Верховний Суд звернув увагу, що статтею 62 Закону України «Про пенсійне забезпечення», а також пунктами 1-2 та 20 Порядку підтвердження наявного трудового стажу за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 року №637, передбачено, що основним документом, що підтверджує стаж роботи, є трудова книжка; лише за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній трудовий стаж встановлюється на підставі інших документів, виданих за місцем роботи, служби, навчання, а також архівними установами.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2022 року у справі № 560/3734/22

З огляду на те, що судами попередніх інстанцій на підставі наявних у матеріалах справи доказів (зокрема, трудової книжки позивача) встановлено, що вона працювала на підприємстві у спірні періоди, їй нараховувалась та виплачувалась заробітна плата за період її роботи на вказаному підприємстві і було здійснено утримання до Фонду соціального страхування Республіки Молдова, то Суд вважає, що дії і рішення відповідача щодо відмови у зарахуванні вказаного періоду під час розгляду заяви позивачки про призначення пенсії є протиправними.

Верховний Суд також погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що відповідачем не наведено обґрунтованих доводів та не надано належних доказів щодо недостовірності інформації стосовно стажу роботи позивача у спірний період. Крім того, відсутність відповіді від Національної Каси Соціального Страхування Республіки Молдова на поданий відповідачем запит щодо підтвердження позивача за спірний період не є підставою для неврахування спірного страхового стажу при призначенні позивачці пенсії.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2022 року у справі № 560/3734/22

На сьогодні у теорії та практиці виділяють три основні стандарти доказування (standards of proof): «баланс імовірностей» (balance of probabilities) або «перевага доказів» (preponderance of the evidence), «наявність чітких та переконливих доказів» (clear and convincing evidence) та «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt).

За результатами касаційного перегляду, Верховний Суд зробив висновок, що у справах, де суб`єкт владних повноважень доводить правомірність своїх рішень щодо відмови фізичній особі у реалізації її права на соціальний захист, гарантованого, зокрема, статтею 46 Конституції України, за загальним правилом, повинні діяти стандарти доказування «поза розумним сумнівом».

Використані джерела:

1. Берназюк Я.О. Особливості обчислення строків звернення до адміністративного суду для захисту соціальних прав // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 50. – Т. 2. – С. 7-11 <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/archiv?id=163>
2. Берназюк Я.О. Конституційні гарантії судового захисту соціальних прав та можливість їх обмеження процесуальним строком <https://sud.ua/ru/news/blog/173256-konstitutsiyeni-garantiyi-sudovogo-zakhistu-sotsialnikh-prav-ta-mozhliet-yikh-obmezheniya-protseualnim-strokom>
3. Берназюк Я.О. Аналіз судової практики розгляду пенсійних та інших соціальних спорів в аспекті застосування строків звернення до суду <http://nsj.gov.ua/ua/news/osoblivosti-rozglyadu-sotsialnih-ta-pensiynih-sporiv>
4. Берназюк Я.О. Темпоральні межі судового захисту соціальних прав // Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с. – С. 150-157. <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>
5. Берназюк Я.О. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний захист https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
6. Берназюк Ян. Конституційні гарантії реалізації права на соціальний захист https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Konst_garantii_soc_zahust.pdf
7. Берназюк Ян. Строки звернення до суду у справах про соціальний захист https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/1_presentation_bernaziuk_term.pdf
8. Берназюк Ян. Принцип законності як один із елементів верховенства права: особливості застосування під час вирішення соціальних спорів [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist%20(1).pdf)
9. Берназюк Ян. Незастосування судом закону: між верховенством права та принципом розподілу державної влади (на прикладі захисту соціальних прав) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Nezastosuvannia_sudom_zakonu_Bernaziuk.pdf
10. Берназюк Ян. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний захист https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
11. Берназюк Ян. Судова практика в справах щодо виконання судових рішень https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/execution_bernaziuk.pdf
12. Берназюк Ян. Розуміння принципів адміністративного судочинства в світлі його завдання та практики ЄСПЛ https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf
13. Берназюк Ян. Обчислення строку для захисту соціальних прав у триваючих правовідносинах https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/ongoing_time.pdf
14. Берназюк Ян. Письмове провадження та право бути почутим (між принципом процесуальної економії та доступом до правосуддя) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/paper_trial_bernaziuk.pdf

Верховний Суд Спори в соціальній сфері: процесуальні аспекти

Верховний
Суд

Дякую за увагу!